

Foto by Pixabay (EvgeniT)

Autor: Jolanta Ernest – trener biznesu, prawnik, wykładowca uczelni wyższej, ekspert wizerunku, wieloletni menedżer prowadzący negocjacje społeczne, prawne i biznesowe, Specjalistka w kompetencjach miękkich takich jak komunikacja, motywacja, asertywność, efektywność, ale także w zakresie psychologii relacji płci oraz etykiety w biznesie.

Tytuł projektu: Poznanie i zapobieganie analfabetyzmowi wtórnemu

Project title: Conoscere e affrontare l'analfabetismo funzionale

(To know and face functional illiteracy)

Project number: 2019-1-IT02-KA204-062395

Wstęp

Poniekąd wszyscy jesteśmy w jakimś zakresie ignorantami, być może analfabetami funkcjonalnymi, trudno bowiem spodziewać się, że ludzie wykształceni będą znać się na wszystkim. Tak więc fizyk może być analfabetą z zakresu historii; ten zaś może nie znać elementarnych zjawisk fizyki. Czy nazwiemy go analfabetą? Czy człowiek, który nie umie obsługiwać smartfona, może być określony mianem analfabety? O co więc w tej problematyce chodzi? Jak określić istotę problemów? Najkrócej mówiąc, omawiane zjawisko odnosić możemy wyłącznie do efektów tzw. wykształcenia ogólnego, powszechnego wykształcenia ludzi dorosłych.

ANALFABETYZM WTÓRNY

Jaka jest istota współczesnych zjawisk analfabetyzmu, jego różnych rodzajów i ich specyfiki? Jakie są przyczyny i skutki analfabetyzmu dorosłych, jak również możliwości zapobiegania takim problemom?

Pojęciem **analfabetyzm** określa się zjawisko, którego wskaźnikiem jest brak umiejętności pisania i czytania oraz wykonywania podstawowych działań matematycznych u osób dorosłych (według kryteriów UNESCO – powyżej 15. roku życia).

Analfabeta to osoba dorośla:

- 1) nieumiejąca czytać i pisać;
- 2) przenośnie: niemająca zupełnie wiedzy w danej dziedzinie; ignorant.

Półanalfabeta to inaczej osoba niepiśmienna.

We współczesnych wysoko rozwiniętych społeczeństwach jest to problem praktycznie marginalny w odniesieniu do tzw. **analfabetyzm pierwotnego**. Powszechność, dostępność i obowiązek szkolny w zasadniczy sposób eliminują to zjawisko. Jednak obecnie niepokojąca jest skala **analfabetyzmu wtórnego** oraz **analfabetyzmu funkcjonalnego**. W pierwszym idzie o kwestię zapominania tego, co kiedyś już było poznane, w drugim zaś – o rozumienie treści najprostszych instrukcji, a także o brak umiejętności wypełnienia najprostszych formularzy. Problemem jest też analfabetyzm matematyczny bądź te rodzaje analfabetyzmu, które dotyczą wybranej dziedziny wiedzy lub aktywności życiowej. Coraz częściej spotyka się pojęcie **analfabetyzm kulturowy**.

Cywilizacja analfabetów czy ignorantów?

Analfabetyzm realny

Tytułowe zjawisko dotyczy braku umiejętności czytania i pisania u osób dorosłych (według kryterium przyjętego przez UNESCO powyżej 15. roku życia).

Rozróżnia się kilka stopni analfabetyzmu: zupełny, częściowy oraz **analfabetyzm wtórny** będący wynikiem utraty – nabytej uprzednio – umiejętności pisania i czytania. Przecież „historia ludzkości zaczęła się od obrazków (rysunki naskalne w Australii, w Altamirze, w Lascaux, na Saharze) i kończy się obrazkami (telewizja, Internet). Wnet okaże się, że pismo literowe, druk i książka były krótkim epizodem w historii kultury” – pisał Kapuściński (kapuscinski.info/lapidarium- 21 ksiega-proroctw-pytan-i-zdziwien-kapuscinski-widzi-wiecej-recenzja-ksiazki-lapidarium-iii.html). **Wtórny analfabeta** to osoba, która utraciła umiejętności czytania i pisania, zapomniała komponentów wiedzy elementarnej. W tym kontekście należy przywołać także pojęcie **wtórny analfabetyzm naukowy**.

Analfabetyzm funkcjonalny

Warto zauważyć relację treści dwóch pojęć: analfabetyzm i analfabetyzm funkcjonalny. Pojęciem analfabetyzm funkcjonalny oznacza się nieumiejętność radzenia sobie w sytuacjach wymagających porozumiewania się za pomocą słowa pisanego mimo opanowania umiejętności czytania i pisania. Znaczna grupa Polaków, także tych czytujących, nie rozumie komunikatów, z którymi ma do czynienia i nie potrafi wykorzystać ich w praktyce. Ponadto duża jest grupa Polaków, którzy nie radzą sobie z budowaniem wypowiedzi pisanej. W ten sposób zjawiska analfabetyzmu realnego i funkcjonalnego odnieść można do wspólnej płaszczyzny, jaką jest jakość kontaktu z pismem, z pisaną odmianą języka (piśmiennością). Wtórny analfabetyzm widzieć trzeba na pewno jako jedną z przyczyn rozpoznawanego zjawiska.

Alfabetyzm funkcjonalny to pojęcie odnoszące się do umiejętności posługiwania się informacjami i wiedzą na potrzeby analizowania, argumentowania i efektywnego komunikowania w procesach stawiania, rozwiązywania i interpretowania problemów w różnych sytuacjach (Skwarek, 2015). **Analfabetyzm cywilizacyjny** to nieumiejętność korzystania z przysługujących ludziom praw, informacji, technologii, dóbr kultury i rozwiązań organizacyjnych. Wskaźnikami empirycznymi są zwykle:

- rozumienie tekstów użytkowych (np. instrukcji obsługi, ulotek dołączanych do leków, rozkładów jazdy),
- rozumienie podstawowych pojęć, zarządzeń i poleceń,
- umiejętność korzystania z nowych technologii i usług informacyjnych, np. programu do rozliczania się z podatków, samodzielnego obliczania stopy procentowej itd.

Cyfrowy analfabeta – digianalfabeta

„Łączliwość leksemu **analfabetyzm**, tak współcześnie szeroka, niewątpliwie może być odbierana jako językowe świadectwo kulturowych zmian. Przemiany cywilizacyjno-technologiczne mają według prognoz naukowych (socjologicznych) doprowadzić rychło do całkowitego przeorganizowania życia społecznego, na co zaczyna wskazywać bardzo szybko pogłębiająca się we współczesnym świecie digital gap, czyli cyfrowa wyrwa cywilizacyjna. To właśnie ta cywilizacyjna wyrwa jest przyczyną powstania digianalfabetyzmu oraz cyfrowych analfabetów” (Skudrzyk, 2004).

Analfabetyzm informatyczny – tym pojęciem określa się nieumiejętność korzystania z możliwości, jakie daje technika informatyczna. Ten typ nieumiejętności odróżnić trzeba od **analfabetyzmu informacyjnego**, czyli braku umiejętności w posługiwaniu się informacją, gdy zbiór oderwanych, niepowiązanych danych uznajemy za informację. Tymczasem przekształcanie danych w informacje to proces logiczny ich zhierarchizowania i powiązania. Oto kilka danych z przywołanego raportu (Literacy in the Information..., 2000):

- aż 80% Polaków nie rozumie prostych informacji i pojęć,
- 81% Polaków nie potrafi formułować krótkich komunikatów,
- 93% Polaków nie umie korzystać z nowych technik bankowych,
- 95% Polaków ma trudności z obsługą komputera i korzystaniem z Internetu,
- 68% Polaków nie rozumie wewnętrznych zarządzeń i poleceń służbowych.

Realizowany od 2000 r. przez OECD Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (ang. *Programme for International Student Assessment – PISA*) dotyczy umiejętności: rozumienia tekstu, myślenia matematycznego i myślenia naukowego.

1. Rozumienie tekstu – wyniki Programu Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów OECD/PISA:

Wynik punktowy - Średnia w krajach OECD 499

Finlandia 546
Korea 525
USA 504
Hiszpania 493
Niemcy 484
Węgry 480
POLSKA 479
Grecja 474
Portugalia 470

2. Myślenie naukowe – wyniki Programu Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów OECD/PISA:

Wynik punktowy - Średnia w krajach OECD 502

Korea 552
Finlandia 538
USA 499
Węgry 496
Hiszpania 491
Niemcy 487
POLSKA 483
Grecja 461
Portugalia 459

Wysoki poziom analfabetyzmu funkcjonalnego pozwala jednostkom na uczenie się przez całe życie i kształtuje wysoką jakość kapitału ludzkiego na potrzeby gospodarki opartej na wiedzy. Przyczyną tej sytuacji jest głównie nienowoczesny styl życia: na zalew informacji Polacy reagują ich ignorowaniem. Poza tym dokonują niewielkiej liczby wyborów, niewiele się uczą, bo nie potrafią pracować w grupie, niechętnie się przekwalifikowują, łatwo się zniechęcają.

Szkoła niekompetencji

W Polsce proces popadania w funkcjonalny analfabetyzm zaczyna się tuż po ukończeniu szkoły podstawowej: 20% absolwentów podstawówek ma kłopoty ze zrozumieniem prostych czytanek.

75% badanych przez CBOS przyznaje, że priorytetem jest dla nich kształcenie dzieci. W rzeczywistości w Polsce nie ma tradycji kształcenia, a szczególnie samokształcenia. Polacy nie tylko nie przyswajają nowości, ale nie mają również umiejętności potrzebnych w tradycyjnym społeczeństwie przemysłowym. Według raportu IALS (International Adult Literacy Society - Literacy in the Information..., 2000) 42% polskiego społeczeństwa stanowią funkcjonalne kaleki, osoby nie tylko mające trudności z rozumieniem podstawowych tekstów i informacji, ale nieradzące sobie też w urzędach, niepotrafiące korzystać z pełni praw obywatelskich. W USA odsetek ten jest ponad 2-krotnie mniejszy, a w Szwecji nawet 5-krotnie mniejszy.

Co dalej?

Niewątpliwym jest uświadamianie już na poziomie edukacji szkolnej jak ważną rolę odgrywa samokształcenie po ukończeniu edukacji. Hołdowanie czytaniu książek i poszerzaniu wiedzy z różnych zakresów. Propagowanie swoistej mody na samorozwój przez całe życie. Prowadzenie nieustającej kampanii informacyjnej, uświadamiającej społeczeństwu zjawiska analfabetyzmu wtórnego i funkcjonalnego oraz ich konsekwencje.

Gdzie skutki analfabetyzmu cywilizacyjnego mają swoje wymierne oblicze. W obecnie trwającym okresie budowy społeczeństwa globalnego zjawisko analfabetyzmu cywilizacyjnego ujawnia swoje oblicze w najbardziej bolesny sposób. Niestety obejmuje ono bardzo wymierne straty indywidualne i społeczne.

Literatura

1. Encyklopedia powszechna (1967). Warszawa: PWN.
2. Fazlagić, J. (2010). Zjawisko „nadmiaru informacji” a współczesna edukacja. *e-Mentor*, 4 (36), 47–53.
3. Filas, A. (2000). Cywilizacja analfabetów. *Tygodnik Wprost*, 51 (942), 32–33.
4. http://www.sprawynauki.edu.pl/index2.php?option=com_content&task=view&id=895&pop=1&page=0&Itemid=35 (2.2017).
5. Literacy in the Information Age. Final Report of The International Adult Literacy Survey (2000).
6. OCDE. Pobrane z: www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/41529765.pdf (2.2017).
7. Masłoń, K. Lapidarium – księga prorocत्व, pytań i zdziwień Kapuściński widzi więcej. Recenzja książki „Lapidarium III”. Pobrane z; <http://kapuscinski.info/lapidarium-ksiega-prorocत्वpytan-i-zdziwień-kapuscinski-widzi-wiecej-recenzja-ksiazki-lapidarium-iii.html> (2.2017).
8. Skudrzyk, A. (2004). *Analfabetyzmy współczesne*. Katowice: Wyd. UŚ.
9. Skwarek, J. (2015). *Analfabetyzm funkcjonalny jako jeden z czynników wykluczenia społecznego*. Zamość: Wyd. WSiA w Zamościu.
10. Słownik języka polskiego (1988). Warszawa.
11. Szewczuk, W. (1966). *Psychologia*. Warszawa: WSiP.
12. Sztompka, P. (2010). Kompetencje cywilizacyjne. *Dialog. Pismo Dialogu Społecznego*, 2, 77–90.
13. Sztumski, W. Paradoksalne społeczeństwo wiedzy. Pobrane z; http://www.sprawynauki.edu.pl/index2.php?option=com_content&task=view&id=895&pop=1&page=0&Itemid=35 (2.2017).
14. Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (OECD/PISA)